

Martin Jeřábek, III. ročník Čj-Vv

oudobé biblické překlady v češtině

- práce s jazykem
v Nové Bibli kralické

LEXIKOLOGIE

PhDr. Otakar Mališ, CSc.

LS, XVII, VIII, MMV

Obsah:

Úvod	3
Zvláštnosti překládání Bible (Jiří Hedánek)	4
Soudobé biblické překlady	5
ČJB (Česká Jeruzalémská Bible)	6
Nový Bogner (katolický liturgický překlad)	7
ČSP (Český studijní překlad)	8
NBK (Nová bible kralická)	11
Další pohled na NBK a soudobé překlady (Alexandr Flek)	13
O vlastních jménech	15
Biblická kniha Přísloví	15
Lexikální prostředky v Přísloví 31,10-31	17
Závěrem	19
Příloha: srovnání šesti překladů Přísloví 31,10-31	20
Použité prameny	22

Úvod

Bible se užívá mnoha způsoby v mnoha situacích - od liturgického předčítání přes hromadné evangelizační kampaně po neformální studijní kroužky; od náročných vědeckých či literárních překladů po jednoduché texty určené dětem. Neustále se vyvíjí jazyk, vědecké poznání a mění se i kulturní úloha Bible. Vlivem pokračující a téměř všudypřítomné multimedializace lidé zjišťují, že se hůře soustředí na delší souvislé texty, a to nejen při poslouchání, ale dokonce i během soukromého čtení. Učitelé hovoří o snížené schopnosti vstřebávat složitější texty. A právě těmto aktuálním tendencím ve vývoji naší kultury musí překladatel věnovat pozornost už proto, že překlady (zejména tak náročných projektů jako je Bible) se tvoří také pro generaci právě přicházející. Proto musí nutně vzniknout nové a nové překlady, aby obsah Božího Slova pronikl až do nitra vnímatele.

Ve své práci jsem se zaměřil na právě vznikající české překlady Bible, jejich metody práce s textem a jazykem, zvláště pak na projekt zvaný „Nová Bible kralická“. Měl jsem možnost seznámit se a osobně debatovat s vedoucím tohoto projektu, Alexandrem Flekem, a také jsem čerpal z přednášky lingvisty a překladatele z hebrejštiny, Jiřího Hedánka, kterého také osobně znám a svou práci jsem s ním konzultoval.

Nechtěl bych, aby vznikl dojem, že osobní preference zastínily význam ostatních překladů. Každý ze zmíněných přístupů práce s biblickým textem a jazykem je korektní, není žádný lepší či horší překlad, záleží jen na čtenáři, kterou verzi si zvolí, protože každá koná ve spektru možných přístupů svou úlohu.

Osobně jsem velmi vděčný, že jsem touto prací mohl nahlédnout do problematiky biblických překladů; pro mé poznávání češtiny i Bible to byla neocenitelná zkušenost.

Zvláštnosti překládání Bible¹

Překládání Bible se odlišuje od literárních či odborných překladů v tom, že je nutno se vypořádat se složitější sémantikou a pragmatikou - existují místa záměrně víceznačná (občas je nutno zachovat vícenásobný význam) a zacházení s jejím textem je mnohem rozmanitější než u jiné literatury. Celosvětově hraje důležitou roli i fakt, že Bible se překládá a tedy přenáší do zdaleka největšího počtu jazyků a kultur, a vytváří tedy velmi široké pole pro reflexi nad jazykem a kulturami.²

Protože prakticky každý překlad Bible má ambice být vlivný, snad i vlivnější než běžná literatura, péče o jazyk překladu není nikdy dost. Biblický překladatel ve vyspělých kulturách našeho typu navíc vstupuje do mnoha intertextových vztahů ve slovesnosti a obecně v kultuře. Překladatelé bývají rádi originální, neradi opisují; jenže existují nejen důvody, proč překládat nově, ale i proč ponechat zažité řešení, je-li dobré. Bible je text, který má v naší kultuře okolo sebe vybudovanou tradici. Citlivost vůči této tradici je také známkou zralosti překladatele.

Biblický překlad jde také do větších detailů. Často se zde řeší nuance a zvažují variace, kterými by se mnozí překladatelé jiné literatury nezabývali. Podobně jde do podrobností i kritika, rozbor a srovnávání.

To je potenciálně přínosné pro teorii překladu či pro lingvistiku. Významně se to projevilo několikrát v historii starší české jazykovědy. Připomeňme si tři významné práce:

1) Beneš Optát, Petr Gzel, Václav Philomates: *Grammatyka česká* (1533, 1588), v níž shromáždili a uspořádali své jazykové poznatky překladatelé Nového zákona (dále NZ) (1533). Překládali z nedávno vzniklé latinské předlohy Erasma Rotterdamského do soudobé češtiny s hovorovými prvky. *Grammatyka* je první českou i slovanskou mluvnici.

2) Jan Blahoslav (autor kralického NZ): *Gramatika česká* (1571), kde shrnul své celoživotní zkušenosti z literární činnosti, ale především z překladu a dvou vydání NZ.

3) Svatováclavská bible: Svou práci na překladu později známém jako Svatováclavská bible začali jezuité Jiří Konstanc a Václav Matěj Šteyer (krátce po r. 1670) prozkoumáním gramatického a lexikálního systému češtiny a sepsáním jazykových příruček (J. Konstanc, *Lima linguae bohemicae to jest Brus jazyka českého*, 1667; V. M. Šteyer, *Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti* (tzv. Žáček), 1668.) Ač to byli právě jezuité, kteří kralickou Bibli zakazovali, do této gramatiky z ní po jazykové stránce čerpali a v předmluvě to přiznávají.

Biblické překlady (i překlady obecně) se třídí na ose podle dvou pólů: doslovný překlad a parafráze. Vedle tohoto dělení se v odborné literatuře hovoří o podobném, nikoli však totožném rozdělení: formální ekvivalence a funkční ekvivalence.

Doslovnost lze chápat jako zachovávání slovníkového významu a formy jednotlivých slov, v extrémním případě bez ohledu na kontext.³

Formální ekvivalence je kopírování sémanticko-syntaktické struktury originálu. Takový překlad se zdá přesnější, protože se více drží slovníku a gramatiky zdrojového jazyka. Tím se ale připravuje o možnost provést dobře druhý nezbytný krok překladu - vyjádřit souhrnný význam těchto prostředků v cílovém jazyce.

Funkční (dynamická) ekvivalence se v běžné řeči zhruba označuje jako volnější překlad, tj takový, který překládá myšlenky, nikoli slova. Myšlenky se však snaží reprodukovat dosti přesně.

¹ Od str. 4 do str. 12 jde o upravený (a doplněný některými postřehy A. Fleka) výtah z přednášky Jiřího Hedánka pro *Pražský lingvistický kroužek*, 16. a 30. 5. 2005.

² Výmluvně o tom svědčí celoživotní dílo prof. E. A. Nidy, což je americký bibliista vycházející i z poznatků Pražského lingvistického kroužku. V biblickém překladatelství je Eugene A. Nida kdosi jako Chomsky v lingvistice. Můžete s ním nesouhlasit, ale nelze ho obejít. Nida chtěl do překladatelské biblické práce (v 50. a 60. letech) vnést prvky, které jsou dávno samozřejmostí pro překladatelskou práci obecnou - překládat nejen slova, ale význam a impact, tedy dopad toho textu, výraz, emoční složku. To bylo u biblických překladů daleko konzervativnější než v ostatní literatuře. Nida, E. A. / Taber, Ch. R.: *The Theory and Practice of Translation*. Helps for Translators Series, Brill 1969.

³ Např. hebr. výraz *ruach* znamená „vitr“, „dech“ nebo „duch“ (sr Ez 37,5-9.14) anebo řecké slovo *pistis* je česky „víra“ nebo „věrnost“. Extrémní doslovnosti se dosahuje tak, že se vybere jen jeden z těchto významů a ten se zachovává. Výsledek ovšem bývá mnohdy nesrozumitelný.

denominační vztahy; nejsou ochotní srovnávat, jen „co je naše, to je dobré“. Takže stále přežívají skoro totalitní tendence, ať to jsou zastánci BK nebo ČEPu, často jsou tyto postoje vymezené a nedají na „svůj překlad“ dopustit. V Americe to bylo podobné s překladem *King James Bible*, který zastával roli jako u nás BK, vznikaly sice překlady, ale nikdy se nemohly rovnat používání *King James*, až od poloviny 20. století se to prolomilo (v současnosti existuje téměř 20 ověřených překladů Bible v angličtině), a kde dnes používají zmíněný překlad, tak vykazují až sektářské rysy (ne teologicky), považují se za „ostatek věrných“. Proto se Kralická bible vlastně nikdy nerevidovala nebo se na ni nenavazovalo, protože se petrifikovala⁷; Kraličtí měli opačný přístup, byli to novátoři, průkopníci, pro ně byl biblický text dynamickou záležitostí, pořád svůj překlad vylepšovali, každé vydání se proto trochu liší až do posledního z roku 1613.

Možná právě tato nucená závislost na jednom jediném překladu, ať už na archaické Bibli kralické, nebo v posledních desetiletích na jediném standardním překladu České ekumenické komise, možná tato odkázanost způsobila, že část zainteresované veřejnosti se odhodlala usilovat o nějaký nový překlad, takže na různých místech nezávisle na sobě povstalo několik různých iniciativ. Snad proto je dnešní situace v biblickém překládání tak členitá a rozmanitá. Česká biblická společnost, která se mezitím soustředila na udržování vydavatelského dědictví Ekumenického překladu, ještě stačila zachytit tento nástup „konkurenčních“ překladatelských komisí aspoň v tom, že z její iniciativy se v loňském roce začali scházet lidé angažovaní v nějakém biblickém projektu. Jsou to překladatelé z probíhajících projektů – z *České Jeruzalémské bible* a z *liturgického překladu* (tzv. nový Bogner) na katolické straně, z protestantského spektra to jsou překladatelé *Nové Bible kralické* a *Českého studijního překladu* (dříve známého jako KMS) a nově také ze *Slova na cestu*, překladu parafrázovaného po vzoru anglické *The Living Bible* – dále se z akademické obce účastní učitelé teologických fakult UK, evangelické i katolické, a v neposlední řadě též členové České biblické společnosti. Zatím se sice na tomto fóru nehovoří o novém ekumenickém překladu, ale ví se, že ČEP se zakonzervuje a jeho místo by výhledově měl zaplnit překlad zcela nové koncepce.

Nyní se zmíníme více o třech vznikajících překladech a podrobněji se budeme věnovat *Nové bibli kralické*. U parafráze *Slovo na cestu* je v oběhu zatím NZ, Starý zákon (dále SZ) je sice přeložen, pracovala na něm řada lidí, ale zatím váhají, jestli jej vydat nebo ještě revidovat, protože někde je až příliš převyprávěný. Jinak se zaměříme spíš na texty vznikající metodou formální a funkční ekvivalence.

ČJB (Česká Jeruzalémská Bible)

Vzniká od poloviny 70. let. V té době již pracovaly starozákonní i novozákonní komise překladu později známého jako ČEP, ale nebylo ještě jasné, že tato původně evangelická iniciativa se později stane opravdu ekumenickou (tj. mezicírkevní), třebaže od samého počátku se této práci účastnili přízvaní a pověřeni odborníci z několika hlavních církví. Počátkem 70. let ještě žila řada vynikajících katolických biblistů, absolventů tak renomovaných škol jako Papežského biblického ústavu při Gregoriánské univerzitě nebo Jeruzalémské biblické školy. Ti také spolupracovali na ČEPu (Procházka, Adámek, Fišer). Potřeba novodobého českého překladu byla i v rámci české katolické církve více než zřejmá. Kromě toho chyběly další moderní pomůcky - úvodní ke knihám, poznámky k textu, členění textu podle obsahu, konkordance (tj. odkazy na podobná místa), a to nejen české, ale i cizí. *Francoouzská Bible jeruzalémská* představovala jedinečné řešení: je překladem splňujícím moderní parametry jazykové i odborné a obsahuje postrádané pomůcky od úvodů až po konkordance na margu.

⁷ Jan Karafiát v r. 1915 jen zpřesnil některé výrazy, ale jazyk ponechal archaický; podobný pokus překladatelů Bašuse a Pípala v nedávné době zanikl pro nedostatek buď zájmu, nebo prostředků.

Na základě zevrubné a velmi přesné exegetické práce vznikl z původních jazyků nejprve francouzský překlad – *La Bible de Jérusalem* (JB), 1. vydání 1954, definitivní 1973, jež se stalo základem pro další edice v hlavních evropských jazycích. Hlavní zásadou jeho tvůrců je nevnášet do biblického překladu literární kvality, které nejsou vlastní originálu.

Česká verze Jeruzalémské bible vzniká metodou srovnávacího překladu z francouzštiny (originální znění JB) a původních biblických jazyků (pro přesné rozpoznání předlohy). Její autoři berou v potaz i bohatou tradici českých biblických překladů 20. století, které se mohou stát inspirací, cennou zejména po terminologické stránce. Žádný ale není měřítkem v otázce jazykového stylu. I pro tvůrce ČJB je totiž nejdůležitější, aby výsledek jejich práce byl věrný biblickému originálu, s co nejpatrnějším uchováním jeho stylu i literární formy. Manželé Dagmar a František X. Halasovi zahájili práci na českém překladu v roce 1980, v polistopadové době se začalo s publikováním prvních sešitů pracovního vydání.

V nakladatelství *Krystal* vyšlo 13 dílů pracovní verze. Zatím chybí *Ezdráš*, *Daniel* a *Dvanáct malých proroků*. Práce na překladu NZ pokračuje. SZ je po r. 1989 s ohledem na vývoj jazyka podrobován nové jazykové korektuře. Tou už SZ prošel téměř celý. Standardní jednosvazkové vydání se plánuje na r. 2006. ČJB je po ČEP druhý novodobý překlad kompletní Bible. Do té doby vycházely pouze části Písma, buďto jen NZ, nebo části SZ či (u *Hegerova překladu*) celý SZ. Přestože ČJB přináší specifický produkt, přesto na škále různých typů překladů aspiruje na místo blízké ČEP. Podle mínění překladatelů postupuje v tomto francouzská JB „méně mechanicky a s větším nadhledem než ekumenický překlad.“ Oproti ČEPu těží ČJB ze zázemí jediné školky biblistiky a požívá výhod jednotné redakce všech knih SZ i NZ. (V případě ČEPu šlo o dva různé týmy, které spolu téměř nekomunikovaly a metodicky se vydaly poněkud odlišnými cestami.)

Nový Bogner (jinak nazývaný „katolický liturgický překlad“)

ThDr. Václav Bogner byl původně docentem starověkých biblických jazyků na pražské Teologické fakultě UK. Poté 35 let plnil roli duchovního správce bělohorského poutního kostela Panny Marie Vítězné. Současně se věnoval i překladům starozákonních knih, z nichž mnohé vyšly tiskem: v letech 1973-1986 *Žalmy* (znovu pak v nakladatelství *Zvon*, Praha 1995), jako další díl v r. 1978 *Job*, *Příslaví*, *Kazatel* a *Píseň písní*, ve čtyřech svazcích knihy prorocké a v jednom svazku knihy tzv. deuterokanonické: *Sirachovec* a *Knihou moudrosti*. Dokončit toto náročné a rozsáhlé dílo už nestačil. Zemřel v r. 1988. Václav Bogner byl také vedoucí překladatelské skupiny biblistů, kteří pro liturgické užití přeložili (z řečtiny, ale se stálým zřetelem k *Nové Vulgátě*) *Nový zákon*. Vyšel v r. 1989. Jeho text není zcela nový, jedná se spíše o revizi překladu Ondřeje Petru⁸, který vyšel poprvé v Římě r. 1968. Pro Bognerův překlad SZ i pro překlad NZ Ondřeje Petru stejně jako pro jeho následně upravenou liturgickou podobu platí, že jde o přetlumočení do běžného, srozumitelného až hovorového jazyka (jehož užití u NZ bylo jistě podpořeno i vědomím, že také originál NZ byl psán ve své době běžně mluvenou řečtinou). Živý, plynulý jazyk byl charakteristickým přínosem Ondřeje Petru, a to patrně už do Škrabalova překladu, který se vyznačuje soudobým, plynulým jazykem (byť teprve ve vlastní verzi Petru např. vyloučil všechny infinitivy na –ti, historické prezenty i častý překlad řeckého konektoru na začátku věty českým „i“). Podobnými vlastnostmi se vyznačuje také Bognerovo přetlumočení textů SZ, užívá svěžího, střízlivého jazyka, bez neobvyklých formulací, k zesílení místního koloritu se ovšem neostýchá užít některé dobové výrazy, např. rabsake (titul asyrského vojenského hodnostáře) nebo termíny jako terebint (druh stromu), což ale moderní literatura činí také. Na druhé straně ještě cítí potřebu uzavírat do závorky výrazy překladatelem do textu vložené navíc, což moderní překladová literatura nečiní.

⁸ Ovšem ani překlad Ondřeje Petru nepovstal nezávisle. Z části vznikl jako revize staršího překladu Pavla Škrabala z r. 1948, na kterém se O. Petru podílel jako spolupracovník, a tento text byl ještě dále upravován i po smrti O. Petru v r. 1970.

Zřejmým úkolem je doplnění Bognerova díla o dosud nepřeložené starozákonní knihy (Pentateuch, dějepisné knihy). Dále je žádoucí zrevidovat již přeložené starozákonní knihy, znovu přehlédnout i překlad NZ a provést příslušné úpravy tam, kde je to nutné pro větší přesnost vzhledem k originálu nebo z důvodů jazykových. Nezbytnou součástí takového vydání Písma jsou úvody k jednotlivým knihám a poznámky přístupnou formou obsahující informace textově-kritické a exegetické. Při překladu SZ se vychází především z tzv. masoretského textu, přesněji řečeno textu Leningradského kodexu, přihlíží se ale také k prvnímu překladu SZ do řečtiny, zvanému *Septuaginta*, k samaršskému *Pentateuchu*, k syrské *Pešittě*, k aramejským *targúmům*, k řeckým verzím *Aquily*, *Symmacha* a *Theodotiana*, k *Vulgátě* sv. Jeronýma a k jejímu revidovanému vydání z r. 1979, nazvanému *Nová Vulgáta*. Novinkou je skutečnost, že se překladatelé snaží do poznámkového aparátu zapracovat textové varianty z kumránských biblických rukopisů. Odlišnou variantu, než jakou uvádí masoretský text, volí pouze tam, kde se to z textově-kritického hlediska jeví jako dostatečně opodstatněné. V poznámkách budou uvedena různočtení, která nabízejí zajímavou alternativu nebo pomáhají smysl daného místa osvětlit. Tyto varianty nemají v žádném případě čtenáře znejistit, nýbrž mu ukázat, že předávání biblického textu bylo složitým a mnohvrstevným procesem.

„Překladatel by měl mít na zřeteli dva rozhodující faktory: originál a čtenáře,“ uvádí charakteristiku tohoto překladu jeho redaktor Pavel Jartym. „Převaha překladatelovy orientace na výchozí text vede v extrému k doslovnému překladu, výrazné odpoutání se od předlohy a nekritické zaměření na čtenáře zase vyústuje v překlad volný. Kompetentní překladatel samozřejmě ví, že jeho úkolem je porídit co nejvěrnější překlad biblického textu. V praxi to však vypadá tak, že chvílemi se až úzkostlivě bude držet formální struktury originálu a v dalším okamžiku se zase natolik zaměří na vystižení smyslu, že výsledný text bude vyvolávat dojem přílišné volnosti. Toto napětí jen stěží vymizí. Nachází se už v prvním překladu Bible, v *Septuagintě*. V rámci jedné knihy se tu střídají místa přeložená doslova a místa přeložená idiomaticky.“

V souladu s Bognerem jeho pokračovatelé usilují o překlad sice přesný, nikoli však otrocky doslovný, a to svěžím, věcným jazykem, nezatíženým archaismy ani neobvyklými výrazy. Podobu typicky semi-*tských* vazeb se snaží zachovat, ale rozhodně ne za každou cenu. Velkým problémem je přepis vlastních jmen. Překladatelé volí kompromis mezi formami blízkými hebrejštině a formami latinizovanými, charakteristickými pro katolické překlady. Co se týče výkladových poznámek, dlouho váhali, zda převzít některou cizojazyčnou verzi. Nakonec se rozhodli pro vytvoření vlastních poznámek, což umožňuje vyrobiť je českému čtenáři „na míru“. Pokud jde o rozsah poznámek, byla zvolena střední cesta mezi detailním souvislým komentářem a pouze heslovitými glosami k některým místům. Je samozřejmé, že tak jako u překladu, i u poznámek se v příslušných knihách nebo jejich částech projevuje osobitost každého překladatele resp. autora; každý překladatel si totiž „svůj“ díl také okomentoval. Čtenář ji pozná z různého rozsahu i stylu, z toho, co každý překladatel považoval za vhodné komentovat, i ze způsobu, jakým to komentoval.

Nyní je již kompletní překlad *Pentateuchu* a měl by brzy vyjít v *Karmelitánském nakladatelství*.

ČSP (Český studijní překlad)

Dosud je znám a označován jako „překlad KMS“ (překlad Křesťanské misijní společnosti). Cílem je spisovnou a srozumitelnou češtinou vytvořit překlad studijní a ve vyšší míře konkordantní (raději než doslovný), připravený s využitím odborných informací a provázený poznámkami a odkazy. Konkordantností se míní takový výběr ekvivalentů, že tytéž výrazy nebo slovní spojení se na všech nebo většině míst překládají buďto stejně, nebo není-li to možné, tedy co nejmenším počtem odlišných ekvivalentů.

Studijním překladem se míní takový, který vedle oné konkordantnosti přináší rozsáhlejší pomocný aparát, než bývá zvykem u Bibli pro liturgické nebo běžné čtení. Součinností takového aparátu

a charakteristiky textu by měla být snazší možnost přiblížit se více znění originálu, byť za cenu horší „stravitelnosti“. Studijní překlad neaspiruje na liturgické užívání ani na běžné pročitání.

Iniciátorem projektu je Křesťanská misijní společnost. Tato organizace sdružuje asi 60 sborů z nej-různějších církví evangelikálního zaměření. NZ byl přeložen dvěma překladateli a vydán v r. 1994 pod názvem *Nová smlouva*⁹. Jde o překlad NZ z řečtiny do současné češtiny, překlad typu *New Evangelical Translation*. Překlady tohoto typu jsou protiváhou překladů *Common Language Translation* (CLT) a zejména *The Living Bible*. Jde o překlad, který chce čtenáři zprostředkovat co nej-více informací o řecké předloze, ale současně neztratit čtivost. Proto je vybaven poměrně rozsáhlým poznámkovým aparátem, který zaznamenává i rozdíly mezi českými a řeckými idiomy.

Na překladu SZ v současné době pracuje pět překladatelů (ne všichni vždy aktivně překládají). Spolu s manažerem projektu se scházejí ke vzájemným konzultacím jednou měsíčně a řeší konkrétní překladatelské problémy (ať už koncepční, nebo některé konkrétní případy, závažnější buďto svým obsahem, nebo tím, že vyžadují obecné řešení, které je pak závazné pro všechny překladatele).

Cílovou skupinou tohoto projektu jsou lidé, kteří už mají určitou znalost biblické zvěsti, ale buďto nemají znalost původního jazyka, nebo ji nemají dosti pohotovou. Překlad však bude díky formě zpracování také přístupný pro první seznámení s biblickým textem. Překlad sice není vhodný pro let-mé čtení, ale nejde ani o exkluzivní dílo pro intelektuály. Překlad zamýšleného typu uvítají rovněž překladatelé křesťanské literatury a ti, kdo zprostředkovávají české veřejnosti výklady biblických míst.

Základem překladu *Staré smlouvy* je standardní textově-kritické dílo *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (4., případně 5. revidované vydání). Projekt sleduje postupně zpřístupňované výsledky nálezů z Kumránu, které znamenají velký přínos k textové kritice, avšak těžiště tohoto projektu není v ne-závislé textové kritice. Při rozhodování o volbě základního překladatelského přístupu byla vybrána metoda formální ekvivalence, protože nejlépe odpovídala záměru a cíli tohoto projektu KMS, ovšem při zachování podmínky, že se výsledek nesmí prohřešovat proti českému jazyku. Přitom se sledují množiny ekvivalentů, kterými jsou překládána hebrejská slova či slovní spojení, a dbá se na to, aby tyto množiny nebyly zbytečně rozmanité a aby určitý výraz ve stejném kontextu byl vždy překládán pokud možno stejně. V tom překladateli asistuje počítačový program *BTr*, a to tak, že zobrazuje seznam všech míst, kde se vyskytuje výraz originálu, nebo všech míst, kde byl někým z překladatelů použit uvažovaný český výraz. Každé takové místo si může překladatel zobrazit jediným kliknutím, takže rozhodování nemusí být časově tolik náročné. Uvažovaným kontextem se zatím míní bezprostřední textové okolí. Je však známo, že během staletí mohla řada výrazů změnit svůj význam a různý význam mohou mít slova v různých žánrech. I to musejí překladatelé brát v úvahu, ač *BTr* v otázce historického vývoje ani žánrů nijak neasistuje. Takové idiomy, které jsou v českém jazyce srozumitelné a mohou čtenáři přiblížit atmosféru doby a místa, se překladatelé pokoušejí překládat doslovně. Pokud by byl doslovný překlad nesrozumitelný nebo jazykově nepřijatelný, má být uveden alespoň v poznámce.

Metodou formálního ekvivalentu (víceméně doslovnosti) se tu rozumí snaha držet se při překladu co nejpřesněji slov a formulací jazyka originálu (hebrejštiny a aramejštiny). Doslovný překlad samozřejmě nesmí deformovat či zastírat význam, ale dává vedle obsahu vyniknout i některým způsobům vy-jádření myšlenky, které se liší od běžného českého podání. Doslovný překlad se totiž snaží co nejmé-ně stírat formální rozdíly mezi jazykem originálu a češtinou, ať už ve slovní zásobě, mluvnicki či fraze-ologii, nebo v kultuře a historii.

⁹ Řecké slovo užit ve výrazech "SZ" a "NZ" zní diathéke. Hebrejsky je to b(e)rít [brít, berít]. Znamená to "smlouva" a podle kontextu i "závět". "Zákon" v moderním smyslu to rozhodně neznamená; to je jen tradiční překlad této formulace, navíc vyvolávající konotaci jednostranné určenosti. Překlad "Nová smlouva" je přesnější (např. v slovenštině běžný); dalo by se říci i "Nová závět", jak je to i v některých jiných slovanských jazycích (např. v ruštině ЗАВЕТ). To by mělo ale nevýhodu, že "závět" implikuje smrt jejího autora (což je v rozporu s ústřední zvěstí evangelia). Ještě přesnější by bylo vyjádřit, že ona "smlouva" bývá nabídnuta jednou stranou, kdežto strana druhá ji může pouze buďto přijmout, nebo odmítnout. (Ostatně jako i závět. V NBK uvažovali také o výrazu "pořízení".) V češtině však slovo s takovou polysémií nemáme.

Při sledování zásad projektu by výsledkem měl být přesný, srozumitelný a pokud možno přirozeně znějící překlad, občas kompenzovaný doplněnými vsuvkami v textu. Poznámkový aparát by měl dodávat zajímavé volné ekvivalenty a doslovné převody nepřijatelné do textu, avšak užitečné z hlediska konkordantnosti. (Nemělo by však dojít k tomu, že by text bez poznámky nedával smysl.)

Je-li doslovný překlad přesný, srozumitelný a jazykově přirozený, bude použit přímý ekvivalent nebo výběr ze standardních ekvivalentů.

Existuje-li volný, ale hodnotný způsob překladu (schopný např. tlumočit jemný odstín myšlenky originálu, konotaci významovou či emocionální), uvede se v pomocném aparátu.

Byl-li by doslovný překlad nesrozumitelný, anebo jazykově nepřirozený, bude rozveden vysvětlující vsuvkou (vyznačenou pomocí závorčky nebo odlišného typu písma).

Byl-li by doslovný překlad zavádějící a je-li tedy snadno možné, aby byl špatně pochopen, bude zvolen volný překlad. Avšak obsahuje-li takové místo současně pojmy, které je nutno zachovat pro studium nebo citace, bude do pomocného aparátu uveden doslovný překlad, anebo vysvětlivka či index na slovník.

Pomocný aparát bude tedy obsahovat více druhů poznámek: doslovná znění (je-li nutno zachovat důležité pojmy); volná znění (má-li se tlumočit významový či emocionální odstín, nebo jako vysvětlení); jiné možnosti překladu (důležité zejména pro studium a citování); důležitější rukopisné varianty; příp. indexové odkazy na slovník (bude-li v některých vydáních k dispozici); případně zřetězené odkazy (umožňující postupně procházet výskyty důležitých slov počínaje prvním); tématické odkazy (patří k běžnému vybavení Biblií, proto ač vhodné, nejsou nezbytné); komentáře (výkladové či doplňkové informace historické či kulturní).

Jde o poznámky teologicky neutrální, vesměs jazykové, sloužící k primární exegezi textu.

Knihy SZ se nezpracovávají ve svém pořádku (jako v NBK), nýbrž podle potřeb a možností týmu (jak je to obvyklé i v jiných překladových projektech). Kniha se přidělí volnému překladateli mj. i s cílem, aby každý z překladatelů mohl překládat různé literární druhy. Překladatel pracuje samostatně a podle svého uvážení komunikuje s kolegy, přičemž má příležitost konzultovat osobně během pravidelných měsíčních setkání.

Po dokončení překladu v databázi *BŤr* a poznámek v textových souborech (po kapitolách) předá svá data správci databáze. Textová databáze *BŤr* veškeré změny automaticky promítne do všech textů veškerého dosud přeloženého korpusu. Idea za tímto mechanismem je přitažlivá: Překladatelé nejsou vyškoleni pro překlad Bible, učí se za pochodu a dopředu netuší, s jakými problémy se při překladu setkají. Proto je důležité, aby přeložené texty mohly odrážet jejich akumulovanou zkušenost a rostoucí kompetenci.

Opravovat omyly a zdokonalovat řešení na úrovni jednotlivých výrazů je skutečně velmi jednoduché. Za tuto jednoduchost se však platí komplikacemi na jiné úrovni. Protože každá, i drobná změna může vést a neznáma vede k rozsáhlým změnám v celém provázaném korpusu, překladová databáze v tomto projektu je prvkem, který činí práci stylistického úpravce téměř nemožnou. Stylista by měl být pracovník, který přichází k přeloženému textu mezi posledními a s poměrně rozsáhlými pravomocemi. U projektů, které zpracovávají prosté texty, je to věc pouze organizační. Zde to však znamená překonávat dvojí rezistenci: dotčeného překladatele a korpusové databáze. Některé frekventovanější výrazy vstupují v rámci textu celého SZ do takového množství vztahů, že je velmi obtížné, téměř nemožné někdy nalézt řešení, které by stylisticky vyhovovalo na všech místech, kde se výraz vyskytuje (včetně poznámek, které jsou navíc ve zvláštních textových souborech). Většinou už ono překladatelské řešení, které vykazuje potřebu přestylování, je samo výsledkem hledání a kompromisu v rámci celého korpusu a stylista sotva najde lepší. Nicméně jednotlivé překladatelské osobnosti jsou natolik různorodé, že po dokončení překladu všech knih SZ bude nutno, aby se někdo chopil úlohy harmonizátora – nikoli co do jednotlivých výrazů a termínů; jejich konzistence je zajištěna technicky – nýbrž na rovině stylu a snad i co do vlivu uplatněné metodiky. Koncepce formálního

ekvivalentu je totiž stále ještě velmi široké vymezení a jednotliví překladatelé, přestože žádný z nich ji neuplatňuje extrémně, se navzájem mírně liší v míře a způsobu její aplikace.

Do konce r. 2004 bylo přeloženo asi 55 % SZ (25 z celkového počtu 39 knih). Tiskem v nakladatelství KMS vyšly pracovní verze knihy *Příslaví* (2002), knihy *Daniel* (2003) a knihy *Jeremjáš* (2004). Nová smlouva byla publikována ve dvou vydáních a ve třech formátech.

S ukončením projektu se počítá v r. 2006/2007. *Stará smlouva* i *Nová smlouva* se vydají společně a elektronicky bude zpracována konkordance¹⁰. V případě zájmu vyjde konkordance i knižně.

NBK (Nová bible kralická)

Deklarovaným cílem překladu, který začal pod názvem „*Nová bible kralická*“, je být moderní revizí tohoto staročeského překladu. Zatímco některé jinojazyčné překlady srovnatelné s naší Bibli kralickou co do stáří i renomé (*King James Version, Lutherbibel*) procházely průběžnými revizemi a mohly tak sledovat vývoj jazyka i poznání, česká Bible kralická se zakonzervovala, takže dnes, kdy začíná být zřejmé, že přicházející generace už Bibli kralické prakticky nerozumějí, je nutné podle autora tohoto projektu podrobit ji mnohem důkladnější přestavbě, než je tomu u tzv. „nových“ verzí starodávných překladů jinojazyčných. Prováděné změny považuje za hloubkovou revizi a jako revizi ji prezentuje. „*Zachovat sílu a krásu Kralické bible a přitom přinést co nejšířšímu okruhu čtenářů moderní a srozumitelný text věrný originálu,*“ tak zní standardní vyjádření.

NBK nahrazuje nejen archaický jazyk za moderní, a to včetně jazykových zvyklostí a literárních očekávání moderního čtenáře, ale přináší i věcnou korekci tam, kde máme dnes možnost se opřít o dokonalejší jazykové a historické pomůcky i technologii.

Tato původní idea doznala jistý vývoj, a to posunem od modernizování textu kralického vydání z r. 1613 přes samostatné překládání se stálým zřetelem k tomuto textu až po téměř úplně nový překlad. O *Kralické bibli* uvažujeme jako o překladu, který se nebál jít ve své době proti proudu běžného očekávání, které u překladů Písma svatého požadovalo doslovnost (nikoli podle řeckých a hebrejských originálů, ale podle latinské *Vulgáty*). Takové překlady byly otrocké a vznikala tím překladatelská čeština. Od toho se kraličtí revolučně odvrátili a překládali jako první u nás z původních jazyků¹¹. A nejenže nepřekládali z latinských překladů, ale usilovali o přirozený jazyk; v první řadě jim šlo o věrnost cílovému jazyku - ne samoúčelnou krásu, ale aby text byl (jak říkají kraličtí) „*čistý, vlastní, srozumitelný, obyčejný, vážný*“ a teprve potom v dalším plánu mluví o věrnosti originálu, nepřekládají ovšem slova, ale smysl, tedy velice moderní přístup.¹²

K aktuálně uplatňovanému stylu (a vlastně i metodě) dospěli překladatelé společně během práce na SZ. Nalezli styl blízký Nidově funkční (dynamické) ekvivalenci. Ta se ale obtížně měří, je nepraktická a jde o cíl pouze intuitivní a příliš nejasný. Proto se raději snaží imitovat styl dobré české původní literatury, protože ta je zaměřena na přirozenou účinnost. V zájmu tohoto „literárního“ vyznění se zde omezují prvky, které by mohly čtenáře rozptylovat a odvádět od souvislého čtení. Poznámky se redukuje na minimum, vlastně téměř žádné nejsou uváděny. Text je sázen do přirozených odstavců, nikoli do veršů¹³ a nikoli do sloupců, a udržují se i jiné zvyklosti běžné literatury, jako jsou uvozovky,

¹⁰ Ke stávajícímu ČEPu není konkordance dostupná. Poslední u nás vyšla v r. 1967 k Bibli kralické.

¹¹ Neplatí to ovšem absolutně. Jednak nebyli první, to byl jakýsi měšťan Jan Vartovský, jehož text se ale nedochoval, a jednak originál sledovali v různé míře. Např. Jan Blahoslav se v NZ ještě do značné míry držel latinského překladu jako vzoru.

¹² Ukázka předmluvy NBK – parafráze předmluvy k BK

Uprímnému a zbožnému čtenáři: *Překladatelům šlo především o to, aby český text byl pokud možno čistý, přirozený, srozumitelný, prostý a důstojný, jak se na Písmo svaté sluší. Při práci se věrně drželi slov originálního textu, jejichž význam se podle svých schopností a s Boží pomocí snažili co nejpřesněji vyjádřit, aniž by se uchýlovali k nadbytečným interpretacím a různým nepodloženým teoriím.*

¹³ Biblický verš je jednotka textu označená číslem vystupujícím pak jako odkaz. Verš nemusí být jednou větou a za verš se považuje v hebrejské poezii nejčastěji dvojverší. Poezie je sázena klasicky. Tvoří-li verš vizuálně samostatnou jednotku, překladatel asi zůstává aspoň trochu svým citěním v zajetí této jednotky. Oč více je tedy grafickou prezentací textu ovlivňován čtenář. Proto NBK k vizuální stránce textu přistupuje s větší péčí.

nadpisy oddílů a odsazování poetických nebo citovaných pasáží. Číslování veršů¹⁴ (nevtíravými typy) je odsunuto na margo, tedy mimo text, kdežto čísla kapitol se proměnila spíše v jakousi ozdobu uvnitř textu, zatímco text se člení nezávisle, podle obsahu. Stylem nalezeným při práci na SZ koncem loňského roku překladatelé zcela přepracovali NZ, takže jeho 3. vydání (2004) se značně liší od předchozích dvou, zejména co do čtivosti. Bylo to nutné, jinak by nesoulad mezi stylem obou částí Bible byl až příliš zřetelný (což se někdy právem vyčítá ČEPu). Pro „zkušenější“ čtenáře jsou vydávány i NZ s čísly veršů a textem sázeným do dvou sloupců.

Tým se sestává ze dvou překladatelů¹⁵ (Alexandr Flek – překladatel Nového zákona a poetických knih SZ; Jiřího Hedánka – překladatele převážně historických knih SZ¹⁶), manažera, typografa nebo spíše člověka, který se stará, aby vydané knihy byly i fyzicky krásné, a z několika externích spolupracovníků (zejména češtinářů). Nad plánováním a hospodařením bdí několikačlenná správní rada. Standardní postup při překladu je vycházet z kritické edice v původním jazyce s poznámkovým aparátem. Překlad vychází především z edice Leningradského kodexu.

Každý z obou překladatelů pracuje na své knize samostatně a používá veškerou dostupnou literaturu a informace, které je schopen si obstarat. Hojně využívají zdroje knihovny Mezinárodního baptistického semináře (www.ibts.cz/library, která se svými 66 000 svazky se považuje za jednu z největších teologických knihoven na evropském kontinentě). Konzultace probíhají zřídka a většinou na dálku. Do pomocného aparátu pod čarou překladatelé umísťují nejzávažnější věcné, hlavně textové informace, a to co nejstručněji formou. Snaží se totiž drobné vysvětlující výrazy zabudovávat přímo do textu. Druhým typem poznámek, který produkují, jsou koncové komentáře. Ty slouží výhradně pro interní potřebu. Některé podrobněji rozebírají možná překladová řešení, jiné přinášejí věcné komentáře a některé noticky jsou pouze kratochvilné¹⁷.

Po dokončení knihy překladatel postoupí svůj výtvar kolegovi k revizi. Pak následuje jazyková korektura od některého ze spolupracujících bohemistů, po ní přijde sazba a pracovní vydání je hotovo. To je zpřístupněno členům Klubu NBK buďto elektronicky, nebo zasláním listů do šanonu. Zatímco překladatelé pracují na dalších knihách, vedení NBK analyzuje reakce a shromažďuje připomínky. Ty se zapracují do textu při druhé redakci před vydáním verze pro veřejnost. Na této redakci se obvykle podílejí oba překladatelé, každý zvlášť. Znovu se využívá odborná literatura, konzultace a všechny běžné informační kanály. Za konečné znění je zodpovědný Alexandr Flek, který dělá závěrečnou redakční úpravu textu.

V současnosti je hotova větší polovina textu SZ a celý NZ, tedy 73 % celé Bible. Vedle úplného *Pentateuchu* a historických knih je hotova téměř třetina knih poetických. Tiskem vyšel několikrát NZ (všechna jeho vydání dnes čítají už 54.000 výtisků) ve vázaných i brožovaných úpravách a různých velikostech, dokonce i v dárkové kožené vazbě; dále *Knihy Mojžíšovy* vázané a v úpravě, která by měla postupně narůstat do obdoby někdejší kralické *Šestidíleky*; bibliofilsky se vydala *Příslaví krále Šalomouna a Píseň písní*; a několik vydání biblických knih speciálně pro potřeby církevní práce. Celá Bible (v protestantském kánonu) by měla být hotova koncem r. 2008. Na léta 2008-2009 se uvažuje o práci na apokryfních (deuterokanonických) knihách.

14 Poprvé se číslování veršů objevilo v roce 1551 v Novém zákoně, mnohým tato studijní pomůcka může dobře posloužit, ale více emočně založeným lidem může připadat divné, proč v „milostném dopise od Boha“ je pomalu každá věta očíslována.

15 Dřív byly běžné velké týmy, ale ti lidé to nedělali apriorně, vedle toho učili, pastorovali a překladu se věnovali o víkendech či po nocích. V posledních desetiletích vzniká řada překladů, na nichž pracuje minimální tým, až jeden člověk.

16 Jiří Hedánek přeložil i knihu *Daniel* v ČSP, nyní ho čeká práce také na prorockých knihách SZ, které jsou víceméně součástí hebrejské poezie.

17 Tyto komentáře nejsou zcela bezúčelné, jak by se mohlo zdát. U překladu, který má literární ambice, je důležité, aby oba tvůrci textu byli vyladěni na stejnou strunu. Nejde tu jen o věcnou stránku obsahu, ale i o způsob přístupu k němu a jeho podání. Proto i hříčky a vtipkování plní důležitou úlohu: vyjadřují dojmy a nastavují tvůrčí atmosféru.

Další pohled na NBK a soudobé překlady¹⁸

Oba překladatelé si snaží představit, jak by vypadala ediční práce kralických, kdyby v ní mohli pokračovat dalších 400 let; představit si, jak by překládali dnes. Tedy nejde o překlad, který by zněl archaicky, vznešeně, nadsvětsky, ale o způsob práce s biblickým textem. Teologicky se to projevuje v konzervativnímu postoji k Písmu; oproti ČEPu, který byl ovlivněn německou liberální teologií - např. Ježíš nedělá „zázraky“, ale „mocné činy“, místa, kde se mluví o „krvi“, se uhladí na „oběť“ (drastické konkrétum nahradí abstraktem). Překladatelům ČEPu šlo o to, zprostředkovat zvěst Bible generaci 60. a 70. let s atmosférou, která v Československu panovala, čili by se dalo říct, že to byl oproti kraličtině umírněný překlad, který nikoho neurazí. Bible sice mluví metaforicky, pro abstraktní jevy používá příměry, konkréta, ale když se v překladu použije přímo abstraktum, pak dopad (výraz) je oslaben. Ještě pro srovnání - apoštol Pavel říká¹⁹, že vše, co mu bylo ziskem, nyní považuje „za lejnu“, tady to slovo v řečtině skutečně je a podle míry radikality překladu by se dala volit i míra silného výrazu; kraličtina zde má ta „lejna“, což se v kostele těžko používá, ČEP tam naproti tomu má „nic“. Myšlenka je sice přeložena myšlenkou, ale není to kýžený dynamický ekvivalent - důraz jak na význam, tak na výraz. Charismatictí křesťané mají s ČEP kolikrát problémy - kde se např. mluví o „mluvení v (andělských) jazycích“, tam tento překlad používá „mluvení ve vytržení“, řecky extasi - což je užito při zjevení Janově či vytržení ducha apoštola Petra na střeše²⁰, ale to je něco jiného než řecké slovo glosolalia - „mluvení v jiných jazycích“. V tom je cítit určitá tendence zbrousit hrany, kdežto Kralická Bible je pádná, to je meč na obě strany ostrý. Kralický překlad je sice v tomto ohledu věrný, má dopad, řeč je v něm rytmická, dobře se modeluje, ale je mnohdy nesrozumitelný nebo zavádějící, někde mají i chyby - např. *Jiné pak strašením ke spáse přivozujte*²¹, což mají rádi zvláště kazatelé vyhrožující hříšníkům samým peklem, ale ten text mluví o „chvění, bázní“ z naší strany - *s chvěním přivádějte druhé ke spáse*.

NBK už není pouhá revize, byť hloubková, ale je to svébytný překlad, který se hlásí teologicky a metodologicky k Bibli kralické. Kraličtí provedli syntézu toho, čemu my dnes říkáme formální a dynamický ekvivalent, neutrhli se od původního textu, zůstali mu věrní a překládali do jazyka, který zůstal v ústech lidí 400 let. To asi neplánovali a NBK už vůbec nemá takovou ambici. Ovšem z reakcí čtenářů je často cítit, že NBK je první překlad, kterému jejich děti rozumí nebo že čtou a najednou se nemohou zastavit, musí to přečíst do konce jako u poutavé beletrie. NBK jde také hodně o to, aby lidé mohli vnímat biblický text v kontextu, tedy nejde o jednotlivá slova, ale o Slovo vcelku. Koncipuje oddíly tak, aby čtenáře motivovaly vstřebat je celé. Proběhlo i veřejné čtení Nového zákona na ulici a celkově trvalo 17 hodin a to četli často lidé, co s Bibli nepřišli předtím vůbec do styku. Postavit čtenáře před Slovo přibližně tak, jak proti Němu stáli původní adresáti, vystavit čtenáře a posluchače (původně byly některé biblické texty určeny jen k hlasitému předčítání) vlivu Slova, v některých edicích je minimum poznámek nebo vůbec žádné, protože to nebyl akademický text, byla to literatura – vyložení ke studiu je pak vhodný zmíněný ČSP s bohatým poznámkovým aparátem. NBK se snaží vytvořit čtenářský překlad – *literární, lidový* a pro použití při bohoslužbách (předčítání nahlas) i *liturgický*.

Překladatel chce být věrný textu a zároveň vycházet vstříc čtenáři, usiluje, aby to mělo charakteristickou barvu (v náznaku jak původního jazyka, tak hlavně cílového), u Bible je navíc problém, že některá slova jsou vyložena nevhodně, i když v češtině nemají negativní příznak, a s tím vším se musí

¹⁸ Výtah z rozhovorů s Alexandrem Flekem až do str. 19.

¹⁹ Filipským 3,8: *A vůbec všechno pokládám za ztrátu, neboť to, že jsem poznal Ježíše, svého Pána, je mi nade všechno. Pro něho jsem všechno ostatní odepsal a pokládám to za nic.*

²⁰ ČEP - Skutky 10,10: *Pak dostal hlad a chtěl se najíst. Zatímco mu připravovali jídlo, upadl do vytržení mysli.* - extasis x Skutky 2,4: *Všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.* - glosolalia, zde je „vytržení“ zavádějící.

²¹ Judův 1,23; ČEP: (22b-23a) *S těmi, kdo pochybují, mějte slitováním; zachraňujte je z hořícího ohně.* (podobně v jiných překladech)

překladatel potýkat. Je např. nevhodné použít²²: *Farizeové vyšli a radili se, jak by Ježíše zlikvidovali*, ač by to byl vynikající moderní ekvivalent. Jako biblický překlad musí mít do určité míry svou vznešenost, konstantní jazykovou úroveň. Ale pak jsou zase místa vhodná pro „zlidštění“ - na konci Janova evangelia²³, kdy se Ježíš ukázal rybařickým učedníkům, volá na ně v NBK: „*Nemáte něco k jídlu, hoši?*“ V řečtině tekne znamená „dítka, děti“, ale představa, že Ježíš oslovuje vousaté staré chlapy takovým deminutivem, je dosti humorná. Při zkoumání toho slova můžeme zjistit, že ho užívali mezi sebou kolegiálně vojáci – podobný případ, jako když si Brňáci říkají mezi sebou „děcka“, aniž by v tom bylo obsaženo „nedospělí“, takže je to ve skutečnosti bodrý úzus mezi sobě rovnými. Překladatel váhal, co to udělá se čtenáři, ale setkal se s pozitivními reakcemi zvláště u těch, kteří čtou evangelia jako osobní Boží dopisy.

Zároveň by neměl vzniknout slangový či hovorový překlad, Bible není *Večerník Praha*, a tak se zde vyskytují i figury, které se dnes v moderních překladech vypouštějí – např. částici „hle“, která mění úhel pohledu do perspektivy mluvčího, a tuto figuru by byla škoda ztratit²⁴. Optát „hle“ ve své *Grammatyce* navrhoval, Blahoslav tvrdil, že tím se volají leda pasácci koz na kopcích – on chtěl „aj“. Kraličtí v rámci *Šestidílků* revidovali Blahoslavův překlad a směřovali zase k určité přirozenosti.

Překladatelé NBK také vnímali, že *Bible kralická* je v mnohém úžasná, ale dnes už neadekvátní, zatímco ČEP je srozumitelný, ale zase nemá tolik pozitiv kralického překladu a překladatelskou touhou bylo spojit klady těchto dvou přístupů. Nedá se říct, že NBK syntetizuje, v něčem je i ČEP dnes archaický - slova jako „úradek, božiště, plesání“²⁵, to jsou slova, kterým už nastupující generace nerozumí, a např. se slovem „úradek“ se nepotkáme snad nikde jinde než v ekumenickém překladu a literatuře na něj odkazující. ČEP byl tvořen v letech 1961 - 79 a potom byl revidován v r. 1983, celková revize se ukončila v r. 1998, ale jsou to víceméně neznatelné změny na úrovni jednotek.

Překlad NBK (zatím NZ z r. 2000) se revidoval také, v r. 2004. Teď je to už celkem 10 let, co se vytváří moderní překlad NBK; samotnou práci s jazykem se před překladateli otevřely nové obzory. Tedy „zrání“ překladatelského týmu má podstatný vliv a také jeho obměna - předtím s A. Flekem spolupracoval Pavel Hoffman, který byl zběhlý v biblické řečtině a svou podstatou byl matematik, nyní je to Jiří Hedánek, což je vyloženě lingvista a stylist. Tehdy měli ambici udělat překlad, který by byl všechno najednou - zároveň doslovný, zároveň srozumitelný a zároveň navazující na kralický překlad. Dnes víc respektují, že vzniká víc českých překladů, a to zejména ČSP, který má tendenci být na spektru současných překladů technickým, doslovným, což je pro studium cenné, ovšem není tu vykrytá asi ta nejběžnější potřeba, tedy čtenářský překlad nebo překlad pro kazatele, kdy se začne předčítat a „ono to zní“. Jedna z hlavních motivací je také misijní - přiblížit generaci, která o Bibli netuší vůbec nic (snad jen, že to je nesrozumitelná stará kniha), pravé Slovo Boží a nesklouznout k parafrázi; cílem stále je věrný překlad.

Tehdy vznikl překlad NZ za tři roky; tým překladatelů byl možná trošku naivnější, ambicióznější a deset let je přeci jen větší odstup. Ale důležitý impuls k revizi byl také začátek překládání Starého zákona. Hebrejštiny je pro češtinu daleko exotičtější jazykem a navíc o hodně starším než biblická řečtina (koiné) a tam se teprve zjistí, jak představa převodu slovo za slovem je nereálná - zvláště v poezii. Je to jazyk implicitní, na jedno slovo se nabaluje řada významů, stačí tři slova vedle sebe a my v češtině máme problém, abychom nenapsali sáhodlouhé souvětí. Když byla práce na SZ asi v polovině, tak ač tu je tlak na dokončení celé NBK, potřeba vrátit se k NZ byla tak silná, že se k němu A. Flek vrátil a kompletně ho přepracoval z toho současného pohledu a porozumění, jak biblický jazyk vůbec funguje. Během práce se zjistilo, že je velká výhoda, když jeden člověk či jeden překlada-

22 NBK - Marek 3,6: *Farizeové pak hned odešli a radili se proti němu s herodiány, jak by ho zahubili.*

23 Jan 21, 5 BK: *Dítka, máte-li jakou krmíčku?* ČEP: *Děti, nemáte něco k jídlu?* NBK ještě z r. 2000 má také „dětí“.

24 Např. změna pohledu k Štěpánově vizi před jeho ukamenováním: Skutky 7,56 NBK: *Hle, vidím otevřená nebesa a Syna člověka stojícího po Boží pravici.* BK zde má ono „aj“. Možná bez biblického „hle“, dnes už také knižního, bychom neměli částici „hele“, která také strhává perspektivu na pohled mluvčího; zatímco „aj“ je neproduktivní a existuje ve zcela pozměněné podobě jako citoslovce „ajajaj“.

25 V ČEPu 2x „božiště“ Soudcům 9,37; Jozue 19,33; 8x „úradek“ např. Job 38,2; Žalm 107,11; 10x „plesání“ např. Iz 35,10.

telský tým může dělat Nový i Starý zákon, protože je v NZ spousta prvků, které jsou ozvukem semitského podkladu, hebrejské fráze se ocitají v řečtině a toto se může správně pochopit a následně přeložit daleko lépe, když se obé vnímá zároveň. To je třeba případ verše: (ČEP Lukáš 11,34) „*Světlem tvého těla je oko. Je-li tvé oko čisté, i celé tvé tělo má světlo. Je-li však tvé oko špatné, i tvé tělo je ve tmě.*“ Hrozně těžký úsek na výklad, kázání i překládání, nicméně v SZ se tato fráze běžně vyskytuje – „mít čisté, prosté oko“ znamená „být štědrý“ a překladatelé z hebrejštiny to i tak berou, ale když překládají z řečtiny a nezohledňují kontext, že to je vlastně židovská řečtina, tak s tím mají potíže. Tím pádem jsme vznikla obava, aby překlad Starého zákona nebyl čtivější, psaný lepší češtinou než Nový, a proto došlo ke sjednocení obou přístupů. U ČEPu postupovali komise pro SZ a NZ nezávisle na sobě, setkali se snad jen 4x za celou dobu překládání a nedošlo také ke shodě v překladatelském postupu. SZ je velmi doslovný, zatímco NZ často až příliš volně překládaný. Neshodují se mnohdy pravopisy jmen – v NZ např. když se dovolávají prorocství, píší „Izaiáš“, ale ve SZ „Izajáš“. Citace Starého zákona v Novém jsou také vzájemně odlišné.

O vlastních jménech

V BK je např. Nabuchodonosor, v ČEP Nebukadnesar, Šalamoun vůbec v ČEPu neexistuje, jen Šalomoun (v tom je SZ i NZ ve shodě), ovšem v BK je tu Šalomoun, tu Šalamoun a podobně se to má i s jinými biblickými proprii.

Kralický pravopis je tradiční, navazoval na tradiční zkomoleniny, které se do češtiny dostaly z latinské Vulgáty, ne tedy z originálu. To se posléze ještě přizpůsobilo, což je pro každý jazyk přirozené, např. anglická výslovnost [džíz] má s hebrejským Ješuu už málo společného, stejně jako řecké Iesus. Organicky se to či ono vlastní jméno přizpůsobuje potřebám jazyka, a když se určitý výraz objeví v Bibli, tak se přenese i do další literatury, existuje celý korpus textů, kde se používají biblické reálie. A protože z historických důvodů nedocházelo k novým překladům či revizi BK, a posléze byla příliš „posvátná“, tak u nás tyto formy petrifikovala. ČEP byl naproti tomu překlad, jenž byl veskrze akademickým počinem, překladatelé byli povětšinou profesori na univerzitě a snažili se transkribovat co nejpřesněji originál bez ohledu na to, jestli bude výsledek laický čtenář vůbec schopen číst. Tak došlo k dvěma radikálně odlišným sadám jmen a pravopisu. Ekumeničtí sice říkají, že zažitá jména nechali v zažité formě a ostatní pojali nově, ale ta hranice zažitosti je velmi subjektivní. A když se to vezme z hlediska úzu, kdo používá např. název „Pelištejci“ (ČEP)? Dodnes je životné víc „Filištínci“ (BK). Kraličtí tradiční jména zachovávali v tradiční formě, a když už měnili, tak pro usnadnění české výslovnosti. Vycházeli víc vstříc češtině, kdežto ekumeničtí (a v současnosti také *Jeruzalémská bible*) víc akademické obci svou odbornou transkripcí. NBK se v tomto ohledu snaží držet přístupu kralických. Je třeba pro češtinu neústrojné psát „Izajáš“ (je to podobné jako psát „milijón“) s hiátovým j, po staletí je úzus psát „Izaiáš“. V této době není účelné tvořit novotvary, jde i o to, aby čtenář mohl být konfrontován s reáliemi, s kterými se už setkal třeba v písních či beletrii (třeba v písni o Davidovi z Osvobozeného divadla). Také dodržuje stejné tvary v Novém zákoně jako ve Starém – např. v 1. kapitole Matouše, kde je vyjmenován Ježíšův rodokmen, ačkoli řečtina má to či ono jméno zkomolené. Jen v některých případech došlo z důvodu usnadnění výslovnosti k menším změnám. Boží osobní jméno Jahve (pro jehož vysvětlení viz Exodus 3,14; 6,3) z těchto důvodů překládáme slovem „Hospodin“, jak je to v českých překladech obvyklé. NBK zkrátka nevytváří třetí radikálně odlišnou sadu jmen a někde nachází kompromis mezi zmiňovanými přístupy.

Biblická kniha Přísloví

Jako ilustraci práce s jazykovým materiálem při vzniku nového biblického překladu se teď zaměříme na jednu knihu SZ, a to knihu Přísloví, v závěru na jeden konkrétní oddíl.

Pro pochopení tohoto žánru je třeba nejprve pochopit, jak funguje hebrejská poezie vůbec – žalmy jsou písňové texty, texty k deklamování, proroci používají vázanou řeč²⁶ a přísloví jsou zhuštěná po většinou dvojverší ke každodennímu použití, hebrejsky se nazývají Mišlej (v singuláru Mašal). Pro slovanské jazyky je základní *Mudrosloví* od Fr. L. Čelakovského, tam je pro překladatele „vzorec“, jak české přísloví vypadá, jak funguje, co dělá přísloví příslovím. Mělo by jít o to, aby to bylo úderné, hutné i v češtině (hebrejšťina je v poezii obzvláště hodně hutná, nabaluje na sebe mnoho významů). Vlastně i Ježíšova podobenství jsou Mašal, shrnutí určité životní zkušenosti.

Jsou to dnešními slovy „epigramy“, krátká pregnantní rčení, v „pozemanovské“ době bychom mohli říci „bonmoty“. Jsou to slova mudrců, kteří výstižnou, často humornou formou s pointou shrnují životní moudrost, zemitou, vztahující se k tomuto bytí, kde je však východiskem úcta (tradičně bázeň) k Hospodinu.

Přísloví jsou konfrontační, výstižná a pravdivá - např. když se v Otcovském poučení (což nejsou krátké epigramy, ale delší celky) mluví o cizí ženě (lehké ženě), tak se tam užívá dodnes trefný obraz: *jít za ní jako vůl na porážku*. Ty situace a problémy jsou po staletí stejné a přísloví nadčasová.

Jako příklad různého překladatelského přístupu použijme Přísloví 19, 1. Doslovně z hebrejšťiny:

**Dobrý (v komparativu) chudý chodící v celistvosti, v dokonalosti, než zvrácenec ve svých rtech a je to blázen.*

V BK: *Lepší jest chudý, jenž chodí v upřímnosti své, nežli převrácený ve rtech svých, kterýž jest blázen.* To má rytmus, vzlet, ale je nesrovnatelně delší než originální hebrejský text.

V ČEP: *Lepší je chudák žijící bezúhonně než falešník a k tomu hlupák.*

ČSP (technicky): *Lepší je chudý, který žije bezúhonně, nežli ten, kdo má provradné rty a je hlupák.*

To odpovídá i dikci hebrejšťiny, jenže je ještě delší než BK.

NBK: *Lepší chudý poctivec než prolhaný pitomec.* Což je typická forma českého přísloví.

U hebrejské poezie se nerýmuji slova, ale jak se obecně říká myšlenky. Existují tu různé paralelismy – antitetický (druhá řádka říká opak první), synonymický (druhá řádka říká totéž), mohou tam být tři řádky, obsahy se mohou stupňovat, častý je i chiasmus, kde první slovo prvního řádku koresponduje s posledním slovem druhého řádku a poslední slovo prvního odpovídá prvnímu druhého řádku. Z toho je poznat, že jde o vázanou řeč - krom paralelismů je zde rytmus, asonance, různé slovní hříčky atd. Hebrejšťina vyložené rýmy nemá, často tam vzniká gramatický rým (i v próze) užitím osobní koncovky, např. Chanejnu alejnu „smiluj se nad námi“. V žalmech se A. Flek snažil nemít z toho říkačku, protože se tam rým vyskytoval častěji, než by asi bylo vhodné, ale na druhou stranu se musí něčím, co nám poskytuje čeština, kompenzovat něco, co se při překladu ztrácí, co neumíme přeložit. Čeština pro poezii obligatorně nevyžaduje rým, ale rytmus tam být musí, musí to být vázaná řeč. NBK tedy nepřebásňuje, drží se původního textu, ovšem nepřevádí ho slovo za slovem - kdyby se třeba doslovně vzal *ten, kdo má převrácená ústa*, vyjde nám z toho „někdo s defektem ústní dutiny“, hebrejšťina má své fráze, čeština zase jiné vyjadřovací možnosti a proto je nutno hledat kompromis. Pak je tu otázka, zdali výraz „pitomec“ je vhodný ke čtení v kostele. Přísloví ovšem nebyla psána v kostele ani pro kostel (Bible je na některých místech mládeži nepřístupná, např. Přísloví 5, 18-19), Šalamoun a další sběratelé přísloví v nich uchovali i určitou lidovou slovesnost a překladatelům NBK (stejně jako kralickým) jde o to, aby to znělo čistě, přirozeně a vlastně češtině. To slovo kesílo v hebrejšťině neznámá někoho, kdo má nízké IQ, není to „hlupák“, „hloupý člověk“, ale je to spíš „morální chudák“. To slovo se nepřekládá konkordantně všude stejně - někde je to „tupec“, „omezenec“, podle kontextu a podle rytmu, v hebrejšťině mají slova výrazně širší sémantické pole než v češtině, zato čeština má větší slovní zásobu a spoustu gramatických nuancí. Takže když někdo

²⁶ V současnosti se řeší problém, jaký žánr zvolit pro průpovědi biblických proroků. V hebrejšťině měla vázaná řeč ukazovat na závazné a vážné obsahy, kdežto současné pojetí českého čtenáře by bylo poezii považovat spíš za zcela subjektivní, reflexivní záležitost, tedy za výmysl. Je tudíž neadekvátní užít pro mnohdy ostrou sociální kritiku z úst proroků poetických forem, aby se tím dopad obsahu nerozmněnil.

mluví trochu pádněji, není radno to zakrývat, nebo když jde třeba o milostnou poezii Písň písni, nelze dát do prvního plánu alegorickou, zduchovňující rovinu, když jde o erotickou milostnou poezii, ale jako překladatelé té druhé rovině dát prostor, zachovat otevřenost k hlubším výkladům - stejně tak u přísloví.

Lexikální prostředky v Přísloví 31,10-31 - Chvála ženy znamenité (Ešet-chail)

Tradičně se oddíl nazývá: chvála ženy statečné podle kraličtiny (v závislosti na tom i v ČEP), v hebrejštině je to dvouslovný výraz navíc spojený pomlčkou, dá se to považovat za jednu lexikální jednotku. Chail v zásadě vyjadřuje „sílu, schopnost“, ale užívá se často ve spojení gibor-chail ve smyslu „znamenitý, statečný hrdina, kdo se vyznamenal v boji“ - v češtině je přirozený ekvivalent k tomu „statečnost“²⁷. Nicméně se to slovo nedá zúžit na „statečnost v boji“. Tento lexém ešet-chail se vyskytuje také v knize Rut 3,11 (a potom už jen v Přísloví 12,4), kde Bóáz nazývá Rut „ženou šlechtnou“ v BK, zatímco v *Příslovích* je stejný lexém „žena statečná“. Někteří mají pocit, že kralický překlad je doslovný, konkordantní, důsledně překládající na všech místech všechno stejně, ale není tomu tak - kralický překlad je citlivý a překládá podle významu, podle kontextu. NBK má shodou okolností na všech třech místech výraz „znamenitá“ - tady našli ekvivalent, který měl určité výrazové rozpětí a nemuseli ho měnit. Je to maličko knižní výraz, nezaslechne ho na ulici, na druhou stranu je to výrazné spojení, které se nikde jinde v českém překladu neobjeví. Ešet-chail je tedy schopná, význačná, vynikající žena, žena s výbornou pověstí; kdyby překládali slangový překlad, tak by se dalo říct „supr ženská“. Nový americký překlad TNIV má kupříkladu a wife with noble character „žena vznešeného charakteru“, což je skvělé vystižení významu, škoda jen, že je to až příliš rozbalené, hebrejšťina (a zvláště v příslovích) je stručná, pádná, jen málo slov na každém řádku. ČSP má na tomto místě „ženu zdatnou“, v tom je vidět dobrá snaha ukázat stejnou podstatu jako u hrdinů gibor-chail, ale v důsledku vyvolává takováto „zdatná žena“ dojem kulturistky, princezny-bojovnice, kdežto v celém chvalozpěvu jde především o její duševní zdatnosti a schopnosti.

Bylo by zavádějící číst závěr knihy *Přísloví* jen jako chválu skvělé hospodyně, šikovné manželky, protože celý oddíl má i druhý rozměr. Celá kniha je koncipována na ženském principu, v úvodu hraje obovskou roli Chochma, Boží moudrost, potom je tam ta cizí, lehká žena, před níž se máme mít na pozoru, a jak je v předovýchodní starověké literatuře zvykem, knihy mají často formu triptychu (např. Job) - mají úvod, střed a závěr. U knihy *Přísloví* je to úvodních devět kapitol „Chvála Boží moudrosti“, pak jsou jednotlivá přísloví, která jsou často samostatně stojící, a na závěr se to vrací ke chvále, tentokrát úžasné ženy, a je nabíledni, že to je ona Chochma, Boží moudrost, v židovské kultuře dokonce Chochma nabyta stejných či velmi podobných parametrů jako řecký Logos.

Je to alfabetická báseň, každé dvojverší začíná písmenem hebrejské abecedy; tímto typem akrostichu začínají i sloky žalmu 119 či žalmy 9 a 10, což je jedna z výjimečných figur židovské poezie. Mimo jiné to ukazuje i na fakt, že se nám biblický text dochoval téměř neporušený, a také na literární zručnost a způsobilost autorů Starého zákona, již zmínění proroci užívají spoustu slovních hříček, asonancí, her s kořenem slova - např. *když Hospodin očekával od národa spravedlnost, dočkal se jen křiku*, v hebrejštině je c' daka „spravedlnost“ a c' aka „křik, hulákání“²⁸. Je téměř nemyslitelné udělat stejný akrostich v češtině. Jednak má hebrejšťina jinou abecedu (existují v ní např. dvě různá T) a jednak je minimum vhodných slov v češtině začínajících třeba na G. Při překladu se vždycky něco ztrácí, a pokud se nepřekládá technicky jen význam, ale i výraz, dopad (i když se jedná o formální stránku textu), potom se překlad snaží kompenzovat tyto nedostatky - když kupříkladu nedokáže přeložit asonanci v jednom dvojverší, může se o ni pokusit jinde, i když v originálu na onom místě

27 U hesla „statečný“ (ve smyslu gibor-chail) v Hallerově synonymickém slovníku je přes 20 výrazů a z toho 5 vyložené mužských přívlastků (chlapácký, mužný, zmužilý, rekovný, junácký). Pro tyto konotace je vhodnější heslo „pocivý“: počestný, čestný, opravdový, řádný, nálezitý, hodný, čistý, kalý, charakterní, korektní, solidní, loajální, bez bázně a hany, ctný, statečný (s citací našeho Přísloví 31,10).

28 Iz 5:7, dokonce je ve stejném verši další kontrastní dvojice: mišpat x mišpach (právo x krveprolití).

není. V překladu NBK se to někdy kompenzuje rýmem, jenž v hebrejské poezii chybí, někdy to podtrhuje zvukomalbou. Akrostich v češtině se ještě nikomu nepodařil, graficky je naznačen hebrejskými písmeny v margu.

Další výraz - *ženu statečnou kdo nalezne?* Máme v jiné literatuře či v mluvě vůbec takové slovní spojení? Proto se zde A. Flek odvážil nepřekládat doslovně, ale idiomatically - *znamenitá žena, ta je k pohledání*. To samé hebrejské slovní spojení se vyskytuje v Přís 20,6: *Kdekdo se holedbá svou vlastní oddaností, věrného muže však aby pohledal* – což je zajímavá mužská paralela k „ženě znamenité, jež je k pohledání“.

Ve verši 17. je použit kralický idiom „přepasuje“, jinde v češtině takový tvar neexistuje (dnes by se dal použít frazeologismus „vyhrnout si rukávy“). NBK nechce šokovat, ale chce se „obout do bot“ kralických, musí to být srozumitelné, ale ne tak soudobě, aby se to nedalo použít i v kostele. Toto slovo odkazuje ke kraličtině, a přece je pochopitelné; aby se překlad vyvaroval použití dvou stejných slovních základů v jedné větě (silou a posílí, zsiluje či posiluje – ČSP na tomto místě koresponduje s „ženou zdatnou“ a konotuje to opět kulturistku), k „přepásává“ se dodá „odhodlaně“ vyjadřující ráznost, činorodost, plivnout do dlaní a jde se do práce.

Ve 28. verši je místo slovesa „blahoslavit“ či „blahořečit“ užito „blahopřát“. Hebrejské ašár není sloveso pro náboženské účely, v ČSP je místo toho „nazývat šťastnou“, v anglické NIV bless „žehnat“, „přát blaho“; žena znamenitá není světička, není blahoslavená, je to situace, jako když publikum význačné celebritě tleská a přitom povstane, proto „vstojte blahopřejí“ - potlesk vestoje. Podobné sloveso je užito v Magnifikátu Alžběty k Marii, Marie si tedy neosobňuje náboženskou úctu, ale konstatuje fakt, že jí pro jejího syna budou všechna pokolení „žehnat“, „blahopřát“²⁹.

Biblická hebrejšтина má malou slovní zásobu, ale disponuje řadou synonym, které byly spojeny s židovským způsobem života, pastevecko-rolnickým. Taková slova my těžko hledáme a jedním takovým (v hebrejštině běžně se vyskytujícím) lexémem je „ovoce rukou“. Kraličtina ho překládá doslova, od ní to přejímají další, ale českým idiomem se to nestalo. Vyjadřuje „úrodu, potomky, činy (obrazně)“, tedy české „plody práce“; to by se sem ovšem nehodilo rytmicky, takže je zde v kontextu užito „vzdejte jí hold“ (podobně jako v angličtině honor vyvyšovat, vzdát čest), „ať sklízí z toho, co pro vás udělala, odplatte jí za její dobro“ - tedy ne „dejte jí z jejího majetku, z plodů její práce“, vždyť to už patří jí. K rozluštění smyslu věty pomáhají v poezii již zmíněné paralelismy, v tomto dvojverší je tu chiasmus (myšlenky se „rýmují“ křížem) - „vdejte jí hold“ koresponduje s „velebí“ a „její dílo“ spojuje „její činy“.

Překlad knihy Přísloví nevznikal „na čistém listě“, ale na půdorysu kralického textu. Tvoří se sice nový překlad z jazyků originálu, ale v přímém dialogu s Bibli kralickou. Stejně jako i kraličtí používali moderní výtahy tehdejší vzdělanosti a techniky (pod záštitou pána ze Žerotína), překladatelé NBK používají dostupný software k práci s biblickým textem, především program BibleWorks, který umožňuje prvopřeklad z řečtiny a hebrejštiny, nahlédnutí do dostupných překladů ve světových jazycích, generování výskytu jednoho každého slova v Bibli, kontexty už hotového nového překladu apod. Práce stylistická, sémantická a v neposlední řadě i umělecká je pak na překladateli.

S dostupnými možnostmi byla kniha Přísloví nově přeložena za 4 měsíce.

29 Lukáš 1,46-57: ČEP (verš 48b): *Hle, od této chvíle budou mne blahoslavit všechna pokolení*. Stejně BK, NBK (2000), ČSP. Slovo na cestu: *Lidé ze všech národů si mne budou vděčně připomínat*. NBK (2004): *Hle, od nynějška všechna pokolení budou vyprávět o mé blaženosti*.

Závěrem

„V NBK se snažíme, aby poezie zněla jako poezie, průpovídka zůstala průpovídkou, co je napínavé, aby neztratilo spád ani pointu, a přísloví aby znělo jako přísloví. Když má slovo šlehat, tak ať to šlehne jako bič. Možná nejsme zvyklí číst Bibli takhle (některý překlad to ani neumožní), ale ono to v Bibli je! Není škoda, když se všechny překlady jako jeden muž oblečou do taláru a „fousatým způsobem“ začnou přednášet? Bible přece není celá tak škerobená a není jenom v taláru – ona je různá. Je to celá knihovna. Jsou tam věci zachycené kronikářsky, vystižené právnicky, ale také se tam najde vtíp a ironie i krásná poezie, dokonce milostná. Bible je pestrá jako život.“

Jiří Hedánek

Příloha: srovnání šesti českých překladů Přísloví 31,10-31

Bible kralická, 1613

Schválení ženy šlechtěné

10. Ženu statečnou kdo nalezne? Nebo daleko nad perly cena její.
11. Dověřuje se jí srdce muže jejího; nebo tu kořisti nebude nedostatku.
12. Dobře činí jemu a ne zle, po všechny dny života svého.
13. Hledá pilně vlnu a lnu, a dělá šťastně rukama svýma.
14. Jest podobná lodi kupecké, zdaleka přiváží pokrm svůj.
15. Kterážto velmi ráno vstávajíc, dává pokrm čeledi své, a podíl náležitý děvkám svým.
16. Rozsuzuje pole, a ujímá je; z výdělku rukou svých štěpuje i vinici.
17. Přepasuje silou bedra svá, a zsiluje ramena svá.
18. Zakouší, jak jest užitečné zaměstnání její; ani v noci nehasne svíce její.
19. Rukama svýma sahá k kuželi, a prsty svými drží vřetenou.
20. Ruku svou otvírá chudému, a ruce své vztahuje k nuznému.
21. Nebojí se za čelad svou v čas sněhu; nebo všecka čelad její oblačí se v roucho dvojnásobní.
22. Koberce dělá sobě z kmentu, a z zlatohlavu jest oděv její.
23. Patrný jest v branách manžel její, když sedá s staršími země.
24. Plátno drahé dělá, a prodává; též i pasy prodává kupci.
25. Síla a krása oděv její, nestará se o časy potomní.
26. Ústa svá otvírá k moudrosti, a naučení dobrotivosti v jazyku jejím.
27. Spatřuje obcování čeledi své, a chleba zahálky její.
28. Povstanouce synové její, blahoslavi jí; manžel její také chválí ji.
29. Říkaje: Mnohé ženy statečně sobě počínaly, ty pak převyšuješ je všechny.
30. Oklamavatelna jest příjemnost a marná krása; žena, kteráž se bojí Hospodina, tať chválena bude.
31. Dejtež takové z ovoce rukou jejích, a nechat ji chválí v branách skutkové její.

Český studijní překlad, 2002

Chvála zdatné ženy

10. Kdo nalezne zdatnou ženu? Je daleko cennější než drahokamy.
11. Srdce jejího manžela jí důvěřuje, nebude mít nedostatek kořisti.
12. Po všechny dny svého života mu působí dobro, a ne zlo.
13. Vyhledává vlnu a len, se zálibou pracuje svýma rukama.
14. Je jako obchodní loď; zdaleka přiváží svou potravu.
15. Vstává, ještě když je noc, aby dala potravu svému domu i to, co je určeno jejím služkám.
16. Vyhledne si pole a dostane ho, z ovoce svých rukou zasadí vinici.
17. Svá bedra přepasává silou, posiluje své paže.
18. Zakouší, že má dobrý zisk, v noci její lampa nehasne.
19. Svýma rukama sahá po přeslenu, její dlaně uchopují vřetenou.
20. Svou dlan' otvírá k chudému, své ruce vztahuje k nuznému.
21. Když přijde snít, nebojí se o svůj dům, protože celý její dům se obléká do karminu.
22. Dělá si příkrývky, její oděv je z jemného plátna a purpuru.
23. Její manžel je znám v městských branách, když sedává se staršími země.
24. Dělá plátno a prodává ho, dodává obchodníkovi pásy.
25. Jejím oděvem je síla a důstojnost, s úsměvem vyhlíží budoucnost.
26. Svá ústa otvírá moudře, na jejím jazyku je laskavé poučení.
27. Pozorně sleduje chod svého domu, nejí chléb leností.
28. Její synové povstávají a nazývají ji šťastnou, také její manžel ji chválí:
29. "Mnohé dcery si počínaly zdatně, ale ty je všechny převyšuješ."
30. Půvab je klamný, krása nicotná, ale žena, která se bojí Hospodina, bude chválena.
31. Dejte jí z ovoce jejích rukou, ať ji chválí v městských branách její skutky.

Nová Bible kralická, 2003

Chvála znamenité ženy

10. Znamenitá žena - ta je k pohledání, mnohem vzácnější je nad perly!
11. Manželovo srdce jí cele důvěřuje, o potěšení mít nouzi nebude.
12. Dobro a ne zlo mu prokazuje po všechny dny svého života.
13. Vlnu a len si vybírá sama, jejím rukám je práce radostí.
14. Podobně jako kupecké lodi zdaleka přináší své pokrmy.
15. Ráno před rozedněním vstává, celé své rodině jídlo připraví, svým služebným rozdělí úkoly.
16. Posoudí pozemek a pořídí jej, z vlastního výdělku sází vinici.
17. Odhodlaně si přepasuje bedra, dokazuje sílu paží svých.
18. Zakouší užitek svojí píle, její svíce v noci dlouho nehasne.
19. Rukama sahá po přeslici, prsty přidržuje vřetenou.
20. Svou dlan' štědře otvírá ubožákům, pomocnou ruku chudým nabízí.
21. Nemá strach o rodinu, ani když sněží, celá její domácnost nosí dvojitý šat.
22. Kmentové příkrývky pořizuje, její šat je ušit z šarlatu.
23. Její manžel je uznáván v branách, kde se staršími země zasedá.
24. Ona zatím košile na prodej šije, zdobené pásy kupcům dodává.
25. Síla a krása jsou jejím šatem, budoucnost vyhlíží s úsměvem.
26. Svými ústy pronáší moudrost, svým jazykem učí laskavost.
27. Dohlíží na chod celého domu, chleba zahálky jí nechutná.
28. Její synové jí vstoje blahopřejí, její manžel jí takto velebí:
29. „Mnoho žen si vedlo znamenitě, ty však vynikáš nad všechny!“
30. Klamný je půvab a pomíjivá krása; žena, jež Hospodina ctí, chválu zaslouží.
31. Vzdejte jí hold za její dílo, její činy at jí v branách velebí!

Český ekumenický překlad, 1995

Chvála ženy statečné

10. Ženu statečnou kdo nalezne? Je daleko cennější než perly.
11. Srdce jejího muže na ni spoléhá a nepostrádá kořist.
12. Prokazuje mu jen dobro a žádné zlo po celý svůj život.
13. Stará se o vlnu a o len, pracuje s chutí vlastníma rukama.
14. Podobna obchodním lodím zdaleka přiváží svůj chléb.
15. Ještě za noci vstává dát potravu svému domu a příkazy služkám.
16. Vyhledne si pole a získá je, z ovoce svých rukou vysází vinici.
17. Bedra si opáše silou a posílí své paže.
18. Okusí, jak je dobré její podnikání. Její svítlna nehasne ani v noci.
19. Vztahuje ruce po přeslenu, svými prsty se chápě vřetenou.
20. Dlan' má otevřenou pro utištěného a ruce vztahuje k ubožáku.
21. Nebojí se o svůj dům, když sněží, celý její dům je oblečen do dvojího šatu.
22. Zhotovuje si příkrývky. Z jemného plátna a šarlatu je její oděv.
23. Uznáván je v branách její manžel, když zasedá se staršími země.
24. Zhotovuje plátno na prodej a pásy dodává kupci.
25. Síla a důstojnost je jejím šatem, s úsměvem hledí vstříc příštím dnům.
26. Její ústa promlouvají moudře, na jazyku mívá vlídné naučení.
27. Pozorně sleduje chod svého domu a chleba leností nejí.
28. Její synové povstávají a blahorečí jí, též manžel jí chválí:
29. „Statečně si vedly mnohé dcery, ale ty je všechny předčíš.“
30. Klamavá je líbeznost, pomíjivá krása; žena, jež se bojí Hospodina, dojde chvály.
31. Dejte jí z ovoce jejích rukou, ať ji chválí v branách její činy!

Bognerův překlad, 1978
Chvála vzorné ženy

10. Řádnou ženu, kdo ji najde? Větší cenu má než perly.
11. Srdce jejího manžela na ni spoléhá, o zisk nemá nouzi.
12. Přináší mu jenom prospěch, nikdy škodu po všechny dny svého života.
13. Shání vlnu a len, pracuje radostnou rukou.
14. Je jako obchodní koráb, zdaleka přiváží pokrm.
15. Ještě za noci vstává, připravuje jídlo své rodině, stravu svým služkám.
16. Obhlíží pole a získá ho, z výtěžku svých rukou sází vinici.
17. Statečností si opásává boky a svoje ramena tuží.
18. Pocituje, že její snaha je výnosná, v noci jí nehasne lampa.
19. Svými rukama sahá po kuželi, její prsty se chápou vřetena.
20. Svou dlaň otvírá ubožákovi, své rámě chudákovi.
21. Nebojí se o svůj dům, když sněží, vždyť dvojmo jsou oblečeni všichni z jejího domu.
22. Zhotovuje si příkrývky, oděna je v kment a purpur.
23. Její manžel je u brány ve vážnosti, když zasedá s předními muži města.
24. Tká a prodává jemná roucha, opasky dodává kupci.
25. Zdobí se silou a vážností, s úsměvem hledí vstříc budoucnosti.
26. V moudrosti otvírá svoje ústa, na jazyku má laskavé poučení.
27. Bdí nad chováním své rodiny, v zahálce nejlí svůj pokrm.
28. Její synové se dostávají na přední místa, a proto ji chválí, též její muž, a proto jí žehná:
29. „Zdatně si vede mnoho žen, ty však je předčíš všechny!“
30. Půvab zklame, krása prchne, zato žena, která ctí Hospodina, zaslouží si chválu.
31. Dejte jí z výtěžku jejích rukou, neboť u bran ji chválí její díla.

Česká Jeruzalémská Bible, 1991
Chvála řádné ženy

10. Řádnou ženu kdo nalezne? Má mnohem větší cenu než perly!
11. Spoléhá na ni manželovo srdce, o užitek z ní on nemá nouzi.
12. Je pro něho štěstím, nikoli neštěstím po všechny dny jeho života.
13. Hledí si vlny a lnu a pracuje čilou rukou.
14. Podobá se obchodním korábům: zdaleka přiváží potravu.
15. Ještě za tmy vstává, rozděluje rodině jídlo a příkazy služkám.
16. Pomyslí-li na pole, koupí je; z výnosu svých rukou vysazuje vinici.
17. Rázně si opásává bedra a ukazuje sílu svých paží.
18. Ví, že se jí dílo daří, za noci jí nezhasíná lampa.
19. Klade ruku na přeslici, prsty se chápou vřetena.
20. Napřahuje ruce k chudákovi, vztahuje paže k nešťastným.
21. Nebojí se o svůj dům, když sněží, vždyť celá její rodina nosí dvojí oděv.
22. Zhotovuje si pokrývky, má oděv ze lnu a purpuru.
23. Jejího manžela znají u bran města, zasedá mezi staršími země.
24. Tká látky a prodává je, kupci dodává opasek.
25. Síla a důstojnost jsou jejím šatem, usmívá se vstříc příštím dni.
26. Moudře otvírá ústa, na jazyku má zbožné naučení.
27. Bdí nad chodem domu, nejlí chléb zahálky.
28. Její synové povstávají a prohlašují ji za blahoslavenou, její manžel o ní pronáší chvalořeč:
29. „Mnohé ženy vykonaly velké činy, ty však je všechny předčíš!“
30. Půvab je klamem! Krása marností! Ženě, jež se bojí Jahva, té je třeba blahopřát!
31. Věnujte jí díl výnosu jejích rukou a u bran at jí chvalořečí její díla.

Zajímavé by jistě bylo i srovnání s parafrází *Slovo na cestu*, ale (jak již bylo řečeno) SZ zatím není kompletní, kniha *Prísloví* ještě není přeložena.

Použité prameny:

[on-line: <http://www.crosswire.org/study/fulllibrary.jsp?action=closeAll&open=Biblical+Texts>]

[on-line: <http://sweb.cz/preklad.bible/uvod.html>]

[on-line: <http://krystal.op.cz/jb/>]

[on-line: <http://www.nbk.cz/index2.html>]

Jiří Hedánek: *Několik soudobých překladů Bible do češtiny*. Přednáška pro PLK, 16. a 30. 5. 2005.

Slovník spisovného jazyka českého. I-IV. Praha, ČAV 1960-71; *I-VIII*. Praha, Academia 1989.

Haller, J. a kol. : *Český slovník věcný a synonymický III*. SPN, Praha 1977.

František Verner: *Bibliografie českých překladů Bible i jejich částí*. ČKCh, Praha 1987.

Pokorný, P.: *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Vyšehrad, Praha 1993.

Dellard, R. B./ Longman, T.: *Úvod do Starého zákona*. Návrat domů, Praha 2003.

Slovo na cestu. Internacional Bible Society, Luxpress, Praha 1999.

Bible. Český ekumenický překlad. Česká biblická společnost, Praha 1995.

Bible svatá. Podle posledního vydání kralického z roku 1613. Levné knihy, Praha 2004.

Příslaví krále Šalamouna. Přeložil A. Flek. Biblion, Praha 2003.

Nový zákon. NBK, přeložili A. Flek a P. Hoffman. 3. vyd., Biblion, Praha 2001.

Nová Smlouva. Přeložili A. Zelina a P. Jartym. Křesťanská misijní společnost, Praha 1994.

Knihy Příslaví. Přeložil A. Zelina. Křesťanská misijní společnost, Praha 2002

Příslaví, Kazatel, Píseň písní. Svazek X., přeložili F. X. a D. Halasovi. Krystal, Praha 1991.

Bogner, V.: *Knihy rozjímavé I (Job, Příslaví, Kazatel, Píseň písní)*. Česká kat. charita, Praha 1978.

Biblická konkordance. II. rev. vyd., Křesťanský spolek mladíků v Čechách, Praha 1933.

Ilustrace použita z přebalu NBK *Příslaví krále Šalamouna*, dle Josefa Mánesa.